

BALKAN SAVAŞLARI ÖNCESİNDE KARADAĞ'IN OSMANLI DEVLETİ ALEYHİNDEKİ FAALİYETLERİ: OSMANLI FİRARİLERİNİ DESTEKLEMESİ (1911-1912)

Yaşar ARSLANYÜREK^{1*}

¹Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

*yasararslanyurek@gmail.com

+ORCID: 0000-0002-3108-9306

Öz–Karadağ'da ilk Osmanlı idaresi Fatih döneminde oluşturuldu. Bölgede Osmanlı idaresi uzun süre devam etti. 1878'de Berlin Kongresi'nde Karadağ, bağımsız bir devlet oldu. Bu dönemden itibaren Karadağ, topraklarını genişletmeye başladı. Karadağ'ın bu politikasından dolayı Müslüman halk, bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. XIX. yüzyıl ile birlikte Osmanlı Devleti'nde çeşitli isyanlar meydana gelmeye başladı. Bu isyanlar Osmanlı'nın Balkanlardaki etkisini zayıflattı. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'ne karşı çeşitli faaliyetler içerisinde bulunanlar çoğunlukla Karadağ'a firar ettiler. Osmanlı Devleti'ne isyan eden kişiler Karadağ tarafından çeşitli şekillerde destek gördü. Firariler ve bazı Karadağlılar tarafından Osmanlı sınırlarına birçok saldırı düzenlendi. Bu dönemde Karadağ, Osmanlı Devleti'nin dostuymuş gibi görünmeye çalışsa da Osmanlı Devleti'nin aleyhine çalıştı. Hersek İsyanı'nda ve Malisor Ayaklanmaları gibi olaylarda Karadağ'ın asilere destekleri devam etti. Bu dönemde Rusya gibi devletler de Karadağ'ı, çıkarları doğrultusunda Osmanlı Devleti aleyhine teşvik etti. Osmanlı Devleti'nde özellikle de Balkanlarda gerçekleştirilen firar olayları, I. Balkan Savaşı'nın çıkmasından hemen önce yoğunlaşmaya başladı ve daha sonra savaş sırasında da Osmanlı Devleti'nin uğraştığı konulardan biri haline geldi. Çalışmada Balkan Savaşları öncesinde Karadağ'ın Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerini ortaya koymak ve firarilerin Karadağ tarafından nasıl desteklendiklerini belirlemek hedeflenmiştir. Aynı zamanda bu tür faaliyetlerin Osmanlı Devleti ile Karadağ arasındaki ilişkiler açısından ne gibi sonuçlarının olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler– Osmanlı, Balkan, Karadağ, İsyan, Firar.

MONTENEGRO'S ACTIVITIES AGAINST THE OTTOMAN STATE BEFORE THE BALKAN WARS: SUPPORTING THE OTTOMAN DESERTERS (1911-1912)

189

Abstract – The first Ottoman administration in Montenegro was created during the reign of Fatih. Ottoman rule in the region continued for a long time. Montenegro became an independent state at the Congress of Berlin in 1878. From this period, Montenegro began to expand its territory. Due to this policy of Montenegro, the Muslim people had to leave the region. With the XIX. century, various rebellions began to occur in the Ottoman Empire. These rebellions weakened the influence of the Ottomans in the Balkans. Since the middle of the nineteenth century, those who were involved in various activities against the Ottoman Empire mostly escaped to Montenegro. Those who rebelled against the Ottoman Empire were supported by Montenegro in various ways. Many attacks were carried out on the Ottoman borders by deserters and some Montenegrins. In this period, although Montenegro seemed to be a friend of the Ottoman Empire, it worked against the Ottoman Empire. Montenegro's support to the rebels continued in the Herzegovina Revolt and the Malisor Revolts. In this period, states such as Russia encouraged Montenegro against the Ottoman Empire for their interests. The desertion events in the Ottoman Empire, especially in the Balkans, started to intensify just before the start of the Balkan Wars and were among the issues that the Ottoman Empire dealt with during the war. In this study, it is aimed to reveal the activities of Montenegro against the Ottoman Empire before the Balkan Wars and to determine how the fugitives were supported by Montenegro. At the same time, it is aimed to reveal the consequences of such activities in terms of relations between the Ottoman Empire and Montenegro.

Keywords – Ottoman, Balkan, Montenegro, Rebellion, Escape.

GİRİŞ

Karadağ, Balkanların batısında yer almaktadır. Osmanlı Devleti tarafından bölgede ilk idare Fatih Sultan Mehmed döneminin sonlarına doğru oluşturuldu. Daha sonraki yıllarda burası, İşkodra sancağının bir parçası haline getirildi. Karadağ'ın, Osmanlı Devleti'ndeki idaresi, arada bazı sıkıntılar olmakla birlikte, uzun süre devam etti. Ancak daha sonra bölgede Osmanlı Devleti'nin gücünün azalmasıyla bazı ayaklanmalar ortaya çıktı. 1878'de Berlin Kongresi'nde Karadağ, bağımsız bir devlet oldu. Bunun üzerine Müslüman halk, bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Karadağ, topraklarını bu süreçten sonra genişletmeye başladı ve I. Balkan Savaşı'ndan sonra da genişleme politikası devam etti (Moačanin, 2001: 384). Bu politika sadece Karadağ tarafından uygulanmadı. Yunanistan da söz konusu devletlerden biriydi. Bu politikayı devam ettiren Balkanlardaki devletler, olası bir savaş durumunda genellikle tarafsız olmayı seçtiler.

Yunanistan'ın, Osmanlı Devleti toprakları üzerinde genişleme faaliyetleri nedeniyle meydana gelen 1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Rusya'nın tarafsız kalacakları anlaşılmıştı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1981: 7). Osmanlı tabiiyetinde bulunan Balkanlardaki çeşitli devletler, Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakmak için her türlü faaliyetin içinde bulunuyorlardı.

Osmanlı Devleti, özellikle de XIX. yüzyıldan itibaren birçok cephede savaş verirken sınırları içinde de çeşitli nedenlerle ortaya çıkan isyanlarla mücadele etmek zorunda kaldı. Bu mücadele bazen savaşlar olarak tezahür etti ki bunlardan biri de Balkan Savaşları idi.

Osmanlı Devleti, meydana gelen savaşlar nedeniyle özellikle de son dönemlerinde gittikçe artan insan gücü eksikliğiyle karşılaşmaya başladı. Çünkü sınırlı insan kaynağını zorlayan ve savaş için halkın seferber edilmesine engel olan birçok olumsuz faktör bulunuyordu ve bunların başında firariler sorunu gelmekteydi. Bunun yanında savaşta hastalıklar nedeniyle birçok askerin ölmesi ve hatta hastalıktan dolayı hayatlarını kaybedenlerin yaralanma sonucu şehit olanlardan daha çok olması, firariler sorununu daha da hayati bir noktaya ulaştırmıştı (Yaşar, 2016: 7).

Firariler sorunu özellikle de Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde meydana gelen bazı savaşlarda kendini gösterdi. Balkan Savaşlarının öncesinde, savaş henüz patlak vermeden benzer durumlar görüldü. Osmanlı Devleti'nin karşısında yer alan devletler zaman zaman bu tür firar olaylarını destekledi. Bu devletlerden biri de Karadağ Devleti idi.¹

Hersek'te meydana gelen isyanlara Karadağ'ın öteden beri yardımları bulunuyordu. Bu bağlamda Hersek'te

meydana gelen isyanlar, Karadağ'dan gelen yardımlardan dolayı devam etti. Bu nedenle 1858 tarihinde savaş başladı. 1861 tarihindeki Luka Vukaloviç liderliğinde meydana gelen Hersek İsyanı'nda yine Karadağ'ın yardımları bulunuyordu (Darkot, 1977: 226-227). Hersek'te meydana gelen isyanlara Karadağ'ın yardımları daha sonraki tarihlerde devam etti. 1875 Hersek İsyanı'nda da Karadağ ve Sırbistan'ın teşvik ve tahrikleri etkili oldu. Karadağ ve Sırbistan'dan gelen gönüllüler, söz konusu isyana katıldılar (Gümüş ve Yüksel, 2020: 34). Dahası bu dönemde isyan eden kişilerden bir kısmı Karadağ'a firar etti. Karadağ Prensi, Rusya'nın İstanbul elçisinin aracılığı ile bu firarilerin Hersek'e dönmesini sağladı. Bu firariler, zafer kazanmış bir tavır ile memleketlerine geri döndüler ve halkı isyan ettirmek için tekrar faaliyetlere giriştiler. Üzerlerine gönderilen Osmanlı kuvvetlerini de katlettiler (Darkot, 1977: 227). İsyanın bu derece genişlemesinin arkasında daha önceki isyanların çoğunda olduğu gibi Karadağ bulunuyordu.

1910'dan itibaren süregelen isyanlar nedeniyle Balkanlarda devlet yönetimi ve otoritesi zayıfladı. 1911 ve 1912 yıllarındaki Arnavut ayaklanmalarında yine Karadağlıların önemli rolleri bulunuyordu (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 10, 21). Arnavutluk ayaklanmalarında öteden beri Karadağ'ın yanı sıra İtalya, Sırbistan ve Yunanistan'ın, Osmanlı Devleti aleyhindeki propagandaları etkili olmuştu (Danışmend, 1972: 382). Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Karadağ'a karşı aldığı tedbirlerin ortadan kaldırılması amacıyla faaliyet yürüten ülkelerden biri de Fransa'ydı (Darkot, 1977: 227).

Rusya, bölgedeki Hıristiyanlar ve Slavlar üzerinde etkisini artırmak ve İtalya ile aralarında yapılmış olan anlaşma gereği 24 Mayıs 1911'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti aleyhindeki söz konusu eylemlerinin asılsız olduğunu ileri sürerek, Karadağ'a karşı Osmanlı Devleti'ni, aldığı tedbirlerden vaz geçirmeye çalıştı (Bayur, 1991: 36-37). Balkan Savaşları öncesinde, Çetine, Podgoriça, Nikşik ve Kolaşin tümen merkezlerinde Karadağ ordusu eğitildi ve bu eğitim, Purtopof isimli bir Rus Generali tarafından denetlendi. Bu eğitimin yanı sıra Karadağ'a, Rusya tarafından önemli miktarda maddi destek de sağlandı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 39; Zeyrek, 2012: 285; Darkot, 1977: 227).² Ayrıca bu dönemde Karadağ ordusu içerisinde özellikle de topçu sınıfı içinde birçok Rus askeri de bulunuyordu. (Çelik, 2019: 123). Bu tür faaliyetlerle Rusya, Karadağ'ın Osmanlı Devleti aleyhindeki çeşitli faaliyetlerini doğrudan veya dolaylı olarak korudu ve destekledi.

Rusya'nın Karadağ'ı desteklemesinin ve bu bağlamda Balkanlarda takip ettiği politikanın üç amacı bulunuyordu. Bunlardan birincisi Balkan devletleri vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ni sürekli olarak bunalım içinde tutmaktı. İkinci amaç, Balkanlardaki Slav devletlerini kendi nüfuzu altına almak ve böylece Boğazlara doğru bir yol açmaktı. Üçüncü amaç ise yine

¹ Karadağ'ın Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetleri ile ilgili olarak Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih Araştırma Strateji Enstitüsü (ATASE) Arşivi'nde, Balkan Harbi Klasörü'nde bir ön inceleme yapıldıysa da bu konuda bir bilgiye rastlanmamıştır.

² Geniş bilgi için bk. Bayur, 1991: 36-37.

Balkanlardaki devletlerden faydalanarak Avusturya-Macaristan'ın Balkanlarda yayılmasına engel olma (Karal, 1999: 288). Bu çerçevede Rusya'nın, Balkanlarda kullandığı devletlerden birisi de Karadağ olmuştur.

Karadağ bu dönemde sadece Rusya'nın istediklerini yapmakla kalmadı, aynı zamanda 1912'de Trablusgarp'ta İtalya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin durumunu zayıflatmak amacıyla Arnavutların, Osmanlı Devleti aleyhine isyan etmeleri için elinden geleni yaptı. Bu sürede Karadağ, her türlü desteği sağladı (Bayur, 1991: 261). Karadağ'ın, İtalya adına gerçekleştirdiği bu tür faaliyetler de kendisinin bu dönemde Osmanlı Devleti'nin karşısında yer alan birçok unsurla ittifak halinde olduğunun göstergesidir.

Bu çalışmada, 1911 tarihinde Balkan Savaşları öncesinde Karadağ'ın Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetleri ele alındı. Bunun yanında yine Karadağ'ın Osmanlı firarilerini desteklemesi konusu da çalışmaya dâhil edildi. Bu dönemde Karadağ, Osmanlı Devleti ile dostmuş gibi görünüyordu. Ancak Osmanlı Devleti aleyhine Karadağ'ın uygulamalarına bakıldığında durumun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Karadağ'ın faaliyetleri sonucunda Osmanlı Devleti'nin hem Malisor Ayaklanması sırasında hem de kendisine karşı faaliyet gösteren firariler konusunda zor durumda kaldığı tespit edilebilmektedir. Ayrıca bu tür tutumların, Osmanlı Devleti ile Karadağ arasındaki ilişkiler üzerindeki yıkıcı etkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Her ne kadar firariler konusuyla ilgili çeşitli çalışmalar mevcutsa da Karadağ'ın Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetleri ve bu firarilerin desteklenmesi konusunda doğrudan bir çalışma yoktur. Bundan hareketle bu çalışmanın söz konusu eksikliği kapatacağı düşünülmektedir.

1. Karadağ'ın Malisor Ayaklanmalarındaki Etkisi

Karadağ, Balkan devletleri arasında en küçük olanıydı. Balkanlarda kendisine bağlı köy ve kasabaların sayısını çoğaltmak amacıyla faaliyetlere başlamıştı (Karal, 1999: 288). Karadağ'ın topraklarını genişletme politikası çerçevesinde bölgede meydana gelen her türlü olay, bir araç olarak kullanıldı. Bunlardan biri de Malisorlar ile Osmanlı Devleti arasında meydana gelen gerginlikti.

Arnavutça'da Malisor, Dağlı manasına gelmektedir. Malisorların yaşadıkları bölgeler oldukça dağlık olduğu için bu kişilere Dağlılar da deniyordu. Malisorlar, Osmanlı-Karadağ sınırı boyunca yerleşen ve yarı özerk statüde yaşayan bir halktı. Osmanlı Devleti'ne sadık kalmak şartı ile II. Abdülhamid, Malisorlara özel bir statü tanımişti. İttihat ve Terakki hükümetinin bu statüyü değiştirme gayretleri, bölgede gerginliğe neden oldu. Bundan dolayı üzerlerine askerî kuvvetler gönderildi. Karadağ da gergin olan bu durumdan faydalanmaya çalıştı. Kral Nikola, Karadağ topraklarını genişletmek

istiyordu. Bu nedenle bölgede isyan eden kişiler, Karadağ tarafından korunuyor, barındırılıyor ve silahlandırılıyordu (Bello, 2009: IV, 1).

Karadağ Devleti'nin, firar eden Malisorları açıktan açığa desteklemesi, bu devlet ile olan siyasi ilişkilerin gerginleşmesine ve sınır olaylarının da devam etmesine neden oldu (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 5). Hatta bu gerginlik o kadar arttı ki 1911 tarihinde ortaya çıkan Malisor isyanı, Osmanlı Devleti ile Karadağ'ı savaşın eşiğine getirdi. Bu sorun nedeniyle Avrupa diplomasisi ciddi endişe içerisine girdi (Çelik, 2019: 101).

Şubat 1911'de kaçak yollardan 20.000'den fazla otomatik silah İtalya'dan satın alınarak, Draç yoluyla Arnavutluk'a sokuldu. Birçok sivil ve askeri memur tarafından bu silahlar Malisorlara dağıtıldı. Katolik papazlar bu konuda öncülük ettiler. Bu arada birçok kilise de silah deposu haline getirildi (BOA, HR.SYS. 141 – 3: 2).

Mart 1911'de İşkodra'nın Merdita bölgesindeki, Tuz mntıkasında Katolik Arnavutlardan olan Malisorlar tarafından gerçekleştirilen büyük bir ayaklanma meydana geldi. Bu ayaklanma daha sonra Malisya'ya yayıldı. Bu ayaklanmada da Karadağ Devleti isyancılara, silah kaçakçılığına izin vermek ve asileri gerektiğinde korumak gibi her türlü desteği sağladı (Bayur, 1991: 35; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 11).

Malisor Sorunu'na dahil olan devletlerden birisi de Avusturya'ydı. Avusturya bu sorun dolayısıyla Osmanlı Devleti'nden meselenin bir an önce Malisorlar ile anlaşarak çözülmesi için başvuruda bulunmuştu. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin Karadağ ile savaşmasının bir fayda sağlamayacağı da Avusturya tarafından ifade edildi. Hâlbuki bu dönemde Malisorlarla anlaşmak için gereken herşey yapılmıştı. Bununla beraber Malisorlar gördükleri teşvik ve tahrikten dolayı memleketlerine dönmeyerek faaliyetlerine devam ettiler. Bu tür faaliyetlerden hareketle Avusturya'nın, Malisorlar ile Karadağ arasındaki bağlantıyı kesmek istediği anlaşılmaktadır (Tanin, 1050: 1). Avusturya'nın bu çabasına karşın Karadağ, Malisorlara her türlü desteği vermeye devam etti.

Malisor ayaklanması sırasında Tuz mntıkası birkaç kez el değiştirdi. İsyancı Arnavutlar, Türk askerleri tarafından sıkıştırılınca Karadağ'a kaçtılar. Fırsat bulduklarında da bazen Karadağlı çetelerle birlikte Osmanlı topraklarına saldırdılar. Karadağ, isyancılara bu tür desteğini daima sürdürdü. Ancak iş ciddiye bindiğinde sürekli olarak suçsuz olduğunu ileri sürdü. Daha sonraki Arnavut ayaklanmalarında da Karadağ bu tür desteklerini devam ettirdi (Bayur, 1991: 36). Karadağ'a firar eden Arnavutlar ile onlara katılan Malisorlar, Tuz ve Kastrati bölgelerini fena halde sıkıştırdılar. Karadağ hükümeti ise bütün kış boyunca firarileri memleketinde besledi. Daha sonra da bu firarilerin ellerine birer silah vererek, onları Osmanlı

Devleti'ne karşı kıskırttı. Dahası bir kısım asker ile birçok dağlıları da bunlara kattı (Serevet-i Fünûn, 1037: 506).

Malisorların ayaklanması sonucunda Osmanlı Devleti tarafından kendilerine verilen ayrıcalıklar, Karadağ tarafından bir kazanım olarak görüldü. Bu düşünce Karadağ Devleti'nin resmi gazetesinde de açıkça ifade edildi. Bu şekilde Karadağ hükümeti, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmayı kendileri açısından bir başarı saydı (Bayur, 1991: 44).

Karadağ, Osmanlı Devleti'nin Malisor sorunu ile uğraşmasından faydalanarak, 11 Temmuz 1911'de Kolaşini Bala'da askeri hazırlıklar yapmaya başladı. Bu anlamda bölgeye cephaneye ve toplar yığıldı (Çelik, 2019: 136). Karadağ'ın, Osmanlı Devleti aleyhinde çeşitli faaliyetler göstermesi ve Osmanlı firarilerini desteklemesi, söz konusu iki devletin ilişkilerinin gerginleşmesinin ve bir savaş ortamının meydana gelmesinin sebebiydi. Karadağ'ın yapmış olduğu askeri hazırlıklar, bu savaş ortamının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı Devleti, 1911 yılında bir taraftan Trablusgarp Savaşı ile diğer taraftan da Arnavutların isyanları ile uğraşıyordu. Bu olaylar devam ederken Mayıs 1912'de Kuzey Arnavutluk'ta yine Malisorlar ayaklandılar. Bu ayaklanmada da Karadağ, sürekli olarak isyancı Arnavutları destekleyerek Türk birliklerini yıpratma ve dağıtma taktiğini kullandı. Karadağ hem bu tür uygulamaları yapıyor hem de sınır sorunlarının çözümünü konusunu ileri sürüyordu. Bu süreçte Osmanlı Devleti, zaman kazanmak ve bir savaşa meydan vermemek için mücadeleye ediyordu. Buna karşın Karadağ ise Osmanlı Devleti'ni savaşa zorluyordu ve olası bir savaşın sorumluluğunu da yine Osmanlı Devleti'ne yüklemeye çalışıyordu. Karadağ Osmanlı sınırlarına saldırmadan kısa bir süre önce bu tür faaliyetlerde bulunurken, Osmanlı hükümetinin bu konuda tam bir bilgisi ve kararı bulunmuyordu. Zira Osmanlı askerî birimleri, konuyla ilgili herhangi bir hazırlık yapmamıştı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 14, 39). Bu sırada isyan eden Malisorların önemli bir kısmı yine Karadağ'a firar etmişti (BOA., MV., 167-28: 1).

21-22 Ağustos 1912 tarihinde gönderilen belgeye göre Karadağ hükümeti 5.000 kadar silahlı Malisorlara ücretsiz olarak dağıttı. Malisorlar, topluluklar halinde Karadağ'a silahsız olarak gittiler ve oradan silahlanarak döndüler. Bu durum Türk yetkililerce de görüldü. Bu dönemde eşkıya, Karadağlı subayların idaresinde bulunuyordu. Ayrıca eşkıya arasında dörtte bir oranında Karadağlı mevcuttu. Karadağ hükümeti tarafından General Yanko Voukotitch vasıtasıyla eşkıyanın erzak ve cephanesi karşılandığı gibi eşkıyaya emir ve talimat da yine aynı kişi aracılığıyla veriliyordu (Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları, 2013, I: 99).

29 Temmuz 1912'de Malisorlar, Osmanlı karakollarına Karadağlıların yardımlarıyla saldırdılar. Bu saldırıdan

hemen önce Karadağlı ajanlar, buradaki bölüğün askerlerine gizli bir şekilde olumsuz propaganda faaliyetlerinde bulundular. Bu propaganda faaliyetleri neticesinde buradaki birçok asker, savaştan Tuz ve Gosina taraflarına çekildi. Tuz bölgesi komutanı, Deçiç arkasında toplanan Malisorlara karşı 9 Eylül'de taarruza geçti. Söz konusu çarpışmalar her ne kadar görünürde Malisorlara karşı yapılmışsa da aslında tamamen Karadağlıların bu konuda rolleri bulunuyordu. Malisorlar daha sonra 13 Eylül'de Planiça'ya saldırdılar. Malisorlara yardım amacıyla Karadağlılar bu saldırıya da katıldılar. Bu saldırı 15 Eylül'e kadar devam ettiyse de başarı sağlanamadı. Bu muharebeler sırasında firar eden bazı askerler vardı. Firar eden askerlerin çoğu gayrimüslimdi. Askerlerin geri çekilmesinde ve yaşanan yenilgide bu firarilerin etkisi büyüktü. Bununla birlikte bu muharebelerde Malisorların ve Karadağlıların kayıpları daha çoktu. Karadağ ile savaş başlayıncaya kadar neredeyse her gün taciz ateşleri devam etti (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 65-67).

2. Osmanlı Firarileri ve Karadağ'ın Balkan Savaşlarına Kadar Osmanlı Devleti Aleyhindeki Faaliyetleri

I. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı Devleti; Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'a karşı savaşmak zorunda kaldı. Dolayısıyla bu devletler Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilen eylemlere bizzat katılmaktan geri durmadılar. Karadağ da bahsedilen faaliyetler içerisinde yer alan devletlerden birisiydi. Karadağ'ın bu tür faaliyetleri, I. Balkan Savaşı başlamadan önce de söz konusuydu. Nitekim çeşitli nedenlerle Osmanlı Devleti'nden firar eden kişilerin önemli bir kısmı Karadağ'a firar etmişti.

Karadağ'a firar eden gayrimüslimlerin geri dönmeyecekleri düşünülüyordu. Firariler ise Karadağ hükümeti tarafından teşvik ediliyordu. Sergilenen bu tutum, bölgedeki gayrimüslim halkı benzer şekilde cesaretlendirmişti (BOA., BEO, 3815 – 286096: 2). Karadağlılar açık bir şekilde Türklere düşmanca tavır takınıyorlardı. 1910 yılında Karadağ'a 1.000 Arnavut firar etti. Bu firarilerin iskân ve iaşeleri için 75.000 Franklık bir tahsisat gerçekleştirildi. Karadağ'daki son Müslüman mültecilerin Karadağ'ı terk ettikleri gün, Katolik Arnavut firarileri de Karadağ sınırını geçtiler. Bu durum oldukça düşündürücüydü. Karadağ'a firar eden kişiler, bazen Karadağ memurlarının sevk ve idaresi altında birer askerî tabur gibi toplanıyorlardı. Bu firarilerin çoğu Karadağ'da ellerinde hançerler, Revolver silahlar ve Martini tüfeklerle şehirlerde serbestçe dolaşıyorlardı (Serevet-i Fünûn, 1038: 550).

Karadağ'a firar hadisesine karşı Osmanlı Devleti de tedbirler almaktaydı. Karadağ'a firar eden ve pişman olarak memleketlerine geri dönen Arnavutlar hakkında yapılacak işlemin araştırılarak bildirilmesi istenmişti. Bu konuyla ilgili gelen telgrafta, bahsi geçen isimlerden Hacı Salih ve Adem Halil'e 3 ay, Besim Selim'e 5 gün hapis cezası verilmesi, Süleyman ve Bayram ile Avris Bekot'un

idam ile cezalandırılmaları, bir diğ erinin de müebbet kürek cezasına mahkum edilmesi uygun görüldü. Söz konusu cezaların Divan-ı Harp'ten araştırılarak bildirilmesi gerektiği ifade edildi. Firar eden kişilerin firar suçu dışında farklı suçlarının da bulunması, kişilere verilen cezaların da farklı olduğunu göstermektedir (BOA., DH.SYS., 134 – 11: 15). Firar eden kişilerin kaçacak yer olarak Karadağ'ı seçmeleri, söz konusu ülkenin bu firarilere müspet bakışının da bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Vali ve Komutan Ferik Bedri Paşa tarafından İşkodra Vilayetinden 11 Ocak 1911 tarihinde gönderilen bir şifrede, Karadağ hükümetinin, görünüşte Karadağ'da bulunan firari Osmanlı askerlerinden şikâyetçi olduğu, ancak gerçekte bu kişilerin iâşesini temin ederek onları himaye ettiği konusuna değ inilmekteydi. Ayrıca Bedri Paşa, Kral ile görüşmesinde Kral'ın iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin sürekli devam etmesi için kendisinin bizzat teminat verdiğ ini ifade etmekteydi (BOA., DH.SYS., 16 – 1: 3).

Hıristiyan Arnavutlar, Karadağ'a güvenerek Osmanlı Devleti'ne adeta kafa tutmuşlardı. Bunun yanında Karadağ, Osmanlı Devleti'ne karşı Sırbistan ile birlikte çalışmak için bu dönemde Sırbistan'a öneride de bulundu (Bayur, 1991: 268). Bu öneri Ocak 1911'de Karadağ Kralı Nikola tarafından Çetine'deki Sırp büyükelçisine yapıldı (Çelik, 2019: 136). Osmanlı Devleti'ne karşı, Karadağ ile Sırbistan arasındaki görüşmeler Çetine'de olumlu bir şekilde sonuçlandı (Karal, 1999: 294). Daha sonra benzer bir teklif, Karadağ tarafından birkaç ay sonra Bularistan'a da yapıldı (Çelik, 2019: 136).

Karadağ ile Sırbistan arasındaki ittifak görüşmeleri yapılırken, diğ er taraftan Karadağ sınırlarından Osmanlı Devleti'ne yönelik olaylar da meydana geliyordu. Zira firarilerin Karadağ'dan silah alarak geceleri sınırı geçtikleri haber alınmıştı. Bu bağlamda silahlı iki Karadağlı firari durdurulmak istenmiş, dur ihtarına uymamaları üzerine Osmanlı sınır birlikleri ile söz konusu firariler arasında çarpışma çıkmıştı. Karadağ Hudud Komiserliğinden bildirildiğine göre yaşanan çatışmada firarilerden biri de öldürülmüşü (BOA., HR.SYS., 2903 – 115: 1).

2 Nisan 1911 tarihli bir belgede konuyla ilgili özetle şu bilgiler bulunmaktadır. 474 Arnavut, Berane'den Karadağ'a firar etmişti. Bunlardan 315'inin askeri mükellefiyeti bulunuyordu. 62 kişi de Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilen isyan hareketlerine katılarak Osmanlı askerine karşı silah kullanmışlardı. Kalanlar kilise meselesi ile adi suçlardan dolayı firar etmişlerdi. Askeri mükellefiyet dolayısıyla firar edenlerin askerlik hizmetlerini vilayetleri dahilinde yapmalarının uygun olmayacağından, bu kişilerin askerlik görevlerini Manastır ve Selanik'in güney tarafındaki birliklerde yapmaları Kosova vilayetinden bildirilmiştir. Benzer

sebeplerden dolayı İşkodra taraflarından firar edenlerin sayısı bunlara eklenince toplamının 1.550 kişiye ulaştığı Hariciye Nezaretinden ifade edildi. Bu bilgiler Dahiliye Nezaretinden 26 Mart 1911 tarihinde bir yazıyla gönderildi. Buna göre askeri mükellefiyetin o bölgede uygulanmasının ilk senesi olduğundan firar eden ve geri dönmek isteyen şahıslar hakkında hükümet tarafından müsaade edilmesi gerekiyordu. Onların askeri yetkililerce Rumeli vilayetinin bazı yerlerinde görevlendirilmesi uygun görüldü. Diğ er firariler gelince, bunlardan adli makamlarca bir suçu bulunan şahıslar hakkında kanun hükümlerinin uygulanması gerekiyordu (BOA., MV., 151 – 74: 2). Karadağ'a firar olayları gerçekleştirilirken diğ er taraftan da Karadağ hükümetinden, Osmanlı Devleti'ne dostane ilişkiler kurmak amacıyla yazılar gönderiliyordu (İkdam, 1911, 381: 1). Ancak durum, gerçekte çok farklıydı. Karadağ, bu dönemde Osmanlı Devleti'nin aleyhinde bir tutum sergiliyordu.

1911 yılında, Osmanlı Devleti sınırlarına yönelik faaliyetlerin bir kısmı Karadağ hudutları içinden gerçekleştiriliyordu. Bu bağlamda Karadağ'da bulunan bazı çetelerin Osmanlı Devleti sınırlarına tecavüzde bulunacakları haber alınmıştı. Bundan dolayı lazım gelen bölgelere birlikler gönderilmesi kararlaştırıldı. Ancak bu bölgelere söz konusu çeteler daha önce geldiler. Akşamüzeri meydana gelen ve iki saat devam eden çarpışmalarda bu çeteler, Osmanlı kuvvetleri tarafından geri püskürtüldüler (BOA., BEO, 3882 – 291083: 6). Ancak Karadağ'ın Osmanlı Devleti topraklarına saldırıları daha sonra da devam etti.

Karadağ'ın Osmanlı topraklarına saldırılarıyla ilgili olarak Müstakil İşkodra Fırkası Komutanı Ferik Bedri Paşa, 11 Nisan 1911 tarihinde şifreli bir telgraf gönderdi. Bu telgrafta, Kastrat ve Tuz bölgelerinde ele geçirilen esirlerden elde edilen bilgilere ve bölgedeki halkın ifadesine göre Osmanlı Devleti'nin bölgedeki köylerine ve sınırlarına saldıranlar tamamen Karadağlılardı. Bu sırada ölü olarak ele geçirilen eşkıya üzerinde de Karadağ'ın resmi silahları (Pehtiya?) bulunuyordu. Ayrıca uzun süre devam eden çarpışmalara gerekli olan mühimmat da ancak bir devlet tarafından sağlanabilirdi. Bu askeri mühimmat da Karadağ tarafından sağlanmış olmalıydı. Nizamiye askerlerinden, muhafaza askerlerinden ve bölgedeki köy halkından esir edilenlerin tamamı Karadağ'a geçirilerek oradan iade edilmişlerdi. Bu konu da eşkıyanın Karadağ ile olan münasebetini açıkça göstermekteydi. Bu arada İşkodra ile Leş arasında Boyana kenarında yerleştirilmiş olan 1.000 kadar Malisor'un da silahlandırıldığı ve Karadağ'ın faaliyetlerine ortak edildiği haber alınmıştı. Bu kadar delil üzerine artık Karadağ'ın iyi niyetine ve tarafsızlığına inanılmazdı. Karadağ'ın bahsi geçen olaylarda en büyük amil olduğu açıkça görülmüyordu. Bu sebeple gerekenlerin bir an önce yapılması zorunlu olup, siyaseten de ciddi teşebbüslerin uygulanması gerekliydi (BOA., HR.SYS., 142 – 62: 3).

Bu dönemde firar edenler sadece erkekler değildi. Bazı kadınların da Karadağ'a firar ettikleri görülmekteydi. Dahiliye Nezaretine 16 Nisan 1911'de gönderilen bir belgede bu hususa dikkat çekilmekteydi. Buna göre bazı kadınların kocaları, Karadağ'a firar ettikleri için kendileri de daha sonra firar etmişlerdi (BOA., BEO, 3882 – 291083: 2). Bu kadınlardan bazıları Karadağ sınırında yakalanarak, tutuklanmıştı (BOA., BEO, 3882 – 291083: 3).

Karadağ, Osmanlı Devleti'nden firar eden kişilere maddi yardımlar da sağlanmaktaydı. Bu konu, firariler ve halk arasında söylentilere de neden oldu. Bu bağlamda Babıali'nin Hariciye Dairesinden, Çetine yani Karadağ sefaretinde görevli İvanay Bey ve Fazıl Paşa'ya 18 Nisan 1911 tarihinde bir belge gönderildi. Bu belgeye göre Karadağ'ın firar eden Arnavutlara para dağıtmasıyla ilgili söylentilerin araştırılması için bir yazı gönderildiği konusuna değinildi (BOA., HR.SYS., 137 – 22: 4,8).

29 Nisan 1911 tarihinde Karadağ Hudut Komiserliğinden bildirildiğine göre yine Karadağ tarafından bir saldırı düzenlenmiş ve bu saldırıda iki asker şehit edilerek, bir asker yaralanmıştı. Karadağlılardan ise iki kişi öldürülmüş ve bir kişi de yaralanmıştı (İkdam, 1911, 410: 1). Bu suretle Karadağ tarafından gerçekleştirilen saldırılar daha sonraki tarihlerde de devam etti. Kosova vilayetinden 7 Mayıs 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen bir telgrafta, sabah saat on buçuktan on bir buçuğa kadar bazı sınır karakollarına Dağlılar tarafından ateş açıldığı, buna karşılık verilmesi üzerine bu kişilerin Karadağ sınırı içerisine kaçtığı bildirildi (BOA., HR.SYS., 2953 - 23: 1).

Mayıs 1911'de Tuz Mıntıkası eşkıyanın eline geçti. Bu arada bölgede bulunan Ditoş? Köyü de yine eşkıyanın saldırısına uğradı. Köyün muhafazasıyla görevli olan Mülazımievvel (Üsteğmen) Hasan Efendi'nin idaresinde bulunan 80 kadar kuvvet, bu eşkıyanın çokluğundan dolayı bir şey yapamayarak mecburen teslim olmak zorunda kaldı. Teslim olan bu Osmanlı kuvveti, Karadağ tarafından gönderilen subay ve askerler aracılığıyla Podgoriçe'ye götürüldüler. Orada teslim olan Türk askerlerinin silahlarına el konuldu. Daha sonra bu Türk askerleri Çetine'ye gönderildiler. Osmanlı'nın Çetine Sefirliği'nin teşebbüsleri neticesinde esir alınan bu Türk askerleri, Karadağ hükümeti tarafından iade edilmek zorunda kalındı. Karadağ'ın verdiği destekle bölgede bulunan eşkıya faaliyetlerine devam etti. Üzerlerine Kaymakam (Yarbay) Muhiddin Bey komutasında bir birlik gönderildi. Bu birlikle eşkıya arasında oldukça şiddetli çarpışmalar gerçekleşti. Hatta bu sırada Yüzbaşı Adil Bey ile 30 kadar asker de şehit oldu. Çarpışmalardan sonra şakiler buldukları yerden çıkarılarak Tuz Mıntıkası korunabildi (Tanin, 1911, 963: 2).

Karadağ içerisine firar eden kişilerle ilgili olarak Karadağ Kralı, kendi ülkesine firar eden Arnavutların Osmanlı Devleti'ne güvenmediğini ve Arnavutlara ülkelerine

dönmeleri konusunda bir telkinde bulunmayacağını Rus elçisi ile diğer devletlerin elçilerine bildirmişti (Bayur, 1991: 41). Bu da Karadağ'ın, Osmanlı firarilerini desteklemeye devam edeceğini gösteriyordu.

29 Aralık 1911 tarihinde firar olaylarıyla ilgili olarak Hariciye Nazırı Asım Bey'e bir yazı gönderildi. Bu yazıya göre Karadağ hükümeti, firar eden Osmanlı askerlerine yabancı memleketlere gitmek amacıyla birer pasaport vermişti. Karadağ'ın iadesi kabul edilmeyen bu firari askerlerle kendi memleketini doldurma düşüncesinde olduğundan, bu tür uygulamaları yapması normal bir durum olarak karşılanmıştı. Asım Bey'e gönderilen yazıda söz konusu firari askerlere pasaportların zorla mı verildiğinin, yahut bu kişilerin geri dönememeleri için mi bunun yapıldığının araştırılması ve sonucunun bildirilmesi gerektiği tebliğ edildi (BOA., HR.SYS., 153 – 20: 1).

Yapılan inceleme neticesinde Karadağ hükümetinin, firar eden Osmanlı askerlerine, Hariciye Nazırından alınan pasaportların zorla verildiği tespit edildi. Bu bağlamda Osmanlı'nın sınır bölüğünden olan Salih Mustafa, pişman olarak bölüğüne dönmüştü. Salih Mustafa, Karadağ hükümeti tarafından Bulgaristan'a gitmesi için kendisine, bir izin belgesi verildiğini ifade etmişti. Bununla birlikte Karadağ hükümetinin hukuksuz bir şekilde Osmanlı askerinin firarlarını kolaylaştırmak amacıyla pasaport masraflarını karşıladığı ve bu firarilerin bir kısmını Bulgaristan'a gönderdiği, gitmeyen askerlerin de Barda İtalyan şirketinde iki kat ücretle çalıştırıldıkları bildirildi (BOA., HR.SYS., 153 – 20: 4).

Karadağ'a firar eden askerlerin cezalandırılmaları konusu daha sonraki tarihlerde de devam etti. Harbiye Nezaretine gönderilen 10 Şubat 1912 tarihli bir belgede, Tuz mıntıkası komutanlığında iken Karadağ'a firar etmiş olan Teğmen Mehmed Efendi ile diğerlerinin cezalandırılması konusuna değinilmekteydi (BOA., BEO, 4001 – 300042: 1).

Karadağ, Malisoları Osmanlı Devleti'ne kışkırttığı gibi Rusya da Karadağ'ı Osmanlı Devleti aleyhine kullanıyordu ve Karadağ içerisinde Rusya'nın etkisi bulunuyordu. Rusya'nın Karadağ'a müdahalesi her geçen gün arttı. Bu müdahale zamanla Karadağ içerisinde de rahatsızlıklara neden oldu. Nitekim bu müdahaleler nedeniyle Karadağ'da Martinoviç Kabinesi istifa etmek zorunda kaldı. Ancak yapılan bu istifa Kral tarafından kabul edilmedi (İkdam, 1912, 5573: 2). Karadağ Kralı'nın Rusya'nın müdahalelerine engel olmaması ve bu konuda rahatsızlık duyan hükümet üyelerinin düşüncelerini göz ardı etmesi, Rusya'nın Karadağ'ı istediği gibi kendi politikaları doğrultusunda kullanabilmesini sağladı.

Bu sırada Osmanlı Devleti'ne karşı 11-13 Mart 1912'de Sırbistan ile Bulgaristan, 29 Mayıs 1912'de de Rusya'nın kışkırtmaları neticesinde Yunanistan ve Bulgaristan anlaşılardı. Karadağ ise Temmuz 1912'de yazılı bir antlaşma olmaksızın para yardımı yapılması durumunda

Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa hazır olduğunu Bulgaristan'a bildirdi. Bulgaristan da bu öneriyi 26 Ağustos 1912'de olumlu bir şekilde cevapladı. Bu dönemde meydana gelen ayaklanmalarda Karadağ hükümetinin sürekli parmağı bulunuyordu (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 14, 65).

Balkanlarda ittifaklar oluşturulurken, Çetine'de bulunan Avusturya elçisinin ifadesine göre Karadağ Kralı, Arnavutluk konusunda Osmanlı Devleti'ne karşı dostane bir politika takip etmesi için Rusya tarafından kesin bir şekilde uyarılmıştı. Bu durumla ilgili olarak Çetine Sefiri Rüstem Bey de benzer bir rapor gönderdi (BOA., BEO, 4190 – 314222: 1; Çelik, 2019: 159). Bununla birlikte Karadağ'a karşı yapılan uyarıların bir sonuç vermediği görülmektedir.

Karadağ ile Osmanlı Devleti arasında hem sınır hem de diğer sorunlar daha sonra da devam etti. Bu bağlamda Karadağ hükümetinin Osmanlı Maslahatgüzarı Mösyo Palamac? ile Osmanlı Devleti'nin Avusturya Elçisi Marki Pallavicini, Hariciye Nazırı Noradunkyan'ın nezdinde Karadağ Hudut Protokolü hakkında bilgi almak amacıyla 25 Ağustos 1912 tarihinde başvuruda bulundular ve Noradunkyan Efendi de mecliste konuyla ilgili açıklama yaptı (İkdam, 1912, 5573: 2).

Balkan Savaşları öncesinde de söz konusu firar olayları devam etti. Bu firar olayları da çeşitli devletler tarafından doğrudan yahut dolaylı olarak desteklendi. Karadağ da bu devletlerden birisiydi. Böylesi bir ortamda Balkan Savaşları patlak verdi.

Karadağ Kralı ile İtalya Kralı arasında bir akrabalık ilişkisi bulunuyordu. Şöyle ki Karadağ Kralı, İtalya Kralı'nın kayınbabasıydı. Ayrıca İtalya, Karadağ'da etkili bir devletti (Bayur, 1991: 35). Gerek İtalya ile Karadağ Kralı arasındaki bu akrabalık bağı, gerekse de Trablusgarp üzerinde İtalya'nın çeşitli planlarının bulunması ve burayı işgal etmek istemesi, her iki devletin Osmanlı Devleti aleyhine ittifak kurmalarının gerekçesi olarak kabul edilebilir.

Balkan Savaşlarının öncesinde sadece Karadağ değil, Balkanlarda bulunan diğer tüm devletler, Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetlerde bulunmaktan geri kalmadılar. Bu bağlamda aralarında çeşitli antlaşmalar yaptılar (Bayur, 1991: 261). Bu antlaşmaların yanında yine Osmanlı Devleti aleyhinde çeşitli ittifak gurupları oluşturuldu. Bu sırada Karadağ, görünürde yazılı olarak Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan ittifaklar içerisinde yer almamakla birlikte, geri planda bu tür oluşumların içinde aktif bir şekilde bulundu.

Osmanlı Devleti aleyhine oluşturulan ittifaklardan birisi de Karadağ ile Sırbistan arasındaki ittifaktı. Bu ittifak başlarda gizli tutulduysa da daha sonra Balkan Savaşlarının başlamasına yakın bir zamanda ortaya çıktı.

Karadağ ile Sırbistan arasındaki ittifak girişimleri, 1912 baharında gizli bir şekilde başladı. Eylül 1912 tarihinde söz konusu iki devlet arasında bir anlaşma gerçekleştirildi (Darkot, 1977: 229).

Balkanlardaki çıkar çatışması ve ilişkilerden dolayı mevcut Balkan bunalımını engelleyecek önlemler alınamadı. Bu durum da zaten savaşa hazırlıklı bulunan ve savaş isteyen Balkanlardaki devletlerin cesaretlerini daha da artırdı. Bu şartlar altında Karadağ 8 Ekim 1912'de müttefiklerin öncüsü olarak önce Osmanlı Devleti ile ilişkilerini keserek sınırı geçti ve saldırıya başladı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1984: 10). Osmanlı Devleti ise bu dönemde Karadağ'ın tek başına savaş ilan edemeyeceğinin farkındaydı. Karadağ'ın Balkanlı müttefiklerle birlikte hareket edeceğini düşünüyordu (Karal, 1999: 301). Karadağ'ın ardından Bulgarların, Yunanlıların ve Sırpların da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edilecekleri tahmin ediliyordu (Servet-i Fünûn, 1114: 400?). Durum Osmanlı Devleti'nin düşündüğü şekilde gerçekleşti. Karadağ'ın ardından Sırbistan, 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ve Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti (Arslanyürek, 2019: 103). Balkan Savaşları sırasında da birtakım firar olayları meydana geldi. Savaşın başlarında diğer sıkıntıların yanı sıra birçok ekşiğin olması, karakteri zayıf olan bazı askerlerin ve birlik komutanlarının firar etmelerinin nedenlerindendi (Zeyrek, 2012: II).

SONUÇ

Balkan Savaşları arefesinde ve savaş sürecinde Osmanlı Devleti sınırları içinden birçok kişi çeşitli nedenlerle firar etti. Gerçekleştirilen firar olayları arasında Karadağ'a yapılanların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilen isyan girişimlerinde faaliyet gösteren bazı asilerin aile üyelerinin de daha sonra firar etmesi, askerlik zamanı gelen bir takım kişilerin bu vazifeden kaçmak istemesi, bazı kişilerin adi suçlara karışması gibi durumlar gerçekleştirilen firarların nedenleri olarak değerlendirilmektedir.

Karadağ hükümetinin firar eden kişileri koruması, onları iâşe ve teşvik ederek maddi olarak da desteklemesi, Karadağ'ın Rusya başta olmak üzere çeşitli devletler tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtılması gibi etkenler sonucunda firarlar daha çok Karadağ'a gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen firar hadiselerine katılanlara, Osmanlı Devleti tarafından faaliyetlerine göre idam cezasına varıncaya kadar çeşitli cezalar verilmiştir.

Osmanlı Devleti aleyhine Karadağ tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin arkasında ise Rusya'nın olduğu anlaşılmaktadır. Rusya bölgeye gönderdiği görevliler vasıtasıyla Karadağ'ı birçok açıdan desteklemiştir. Buna ilave olarak Rusya, Karadağ'ı korumak ve cesaretlendirmek için Osmanlı Devleti'ne

çeşitli baskılarda bulunmaktan da geri durmamıştır. Rusya'nın bu faaliyetleri sonucunda Karadağ, neredeyse her fırsatta Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan eylemlerin içerisine girmekten geri durmamıştır.

Karadağ'ın görünüşün aksine firarileri çeşitli şekillerde desteklemesi sonucunda Osmanlı Devleti aleyhine faaliyette bulunacak kişiler, bundan cesaret almışlardır. Bu asiler eylemlerde bulunmaya devam etmiş, sıkıştıklarında da Karadağ sınırlarına firar etmişlerdir. Bu anlamda Karadağ Devleti'nin, Osmanlı Devleti aleyhine gerçekleştirilecek faaliyetlerin de merkezlerinden birisi olduğu kabul edilebilir.

Firarilerin bazıları, zaman zaman pişman olarak Osmanlı Devleti sınırlarındaki memleketlerine geri dönmüşlerdir. Gerek bazı firarilerin anlattıkları ve ele geçirilen belgeler, gerekse de bazı kurumların araştırmaları neticesinde, firarilerin Karadağ hükûmetince destek gördükleri aşıkardır.

Karadağ'ın Osmanlı Devleti aleyhindeki çeşitli faaliyetleri ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden firar eden sivilleri ve askerleri farklı şekillerde destekleyerek, onları cesaretlendirmesi, Osmanlı Devleti ile Karadağ ilişkilerinin gerginleşmesine ve Karadağ'ın bu dönemde başta Rusya olmak üzere çeşitli emperyalist emellerin bir vasıtası haline gelmesine sebep olmuştur. Bu durum, İleride meydana gelecek ittifak ve savaşlarda Karadağ'ın duruşunun ne yönde olacağını göstermektedir. Sonuç itibarıyla savaş öncesindeki bu gelişmeler, geleceğe ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

A.1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A.1.1. Dahiliye, Siyasi Kısım

BOA., DH.SYS., 16 – 1, (H-16-02-1330); 134 – 11, (M-10-01-1911).

A.1.2. Bab-ı Ali Evrak Odası

BOA., BEO, 3815 – 286096, (H-21-10-1328); 3882 – 291083, (H-16-04-1329); 4001 – 300042, (H-21-02-1330); 4190 – 314222, (28.03.1330).

A.1.3. Hariciye Nezareti, Siyasi

BOA., HR.SYS., 2903 – 115, (M-30-01-1911); 137 – 22, (M-07-02-1911); 141 – 3142 –62, (M-02-03-1911); 142 – 62, (M-13-04-1911); 2953 - 23, (M-07-05-1911); 153 – 20, (M-20-01-1912).

A.1.4. Meclis-i Vükela Mazbataları

BOA., MV., 151 – 74, (H-02-04-1329); 167-28, (H-06-08-1330).

2. Süreli Yayınlar

İkdam, 2 Nisan 1911 (Numara: 381); 1 Mayıs 1911, (Numara: 410); 26 Ağustos 1912 (Numara: 5573).

Servet-i Fünûn, 13 Nisan 1911 (40. Cilt Sayı: 1036); 20 Nisan 1911 (40. Cilt, Sayı: 1037); 19 Eylül 1912 (43. Cilt, Sayı:1111, Numara:1114).

Tanin, 8 Mayıs 1911 (Numara: 963); 4 Ağustos 1911 (Numara: 1050).

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

Arslanyürek, Y. (2019), “Balkan Savaşları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 89, 99-113.Bayur, Y. H. (1991), *Türk İnkılâbı Tarihi*, C: II., Kısım: I., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bello, H. (2009), “Osmanlı ve Arnavut Kaynaklarına Göre Arnavutluk’ta 1911 Malisörler İsyanı”, T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çelik, B. (2019), *Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.Danişmend, İ. H. (1972), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 4, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Darkot, B. (1977), “Karadağ” İslam Ansiklopedisi (İA), Cilt 6, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Gümüş M. ve Yüksel R. (2020), “Osmanlı Devleti’nin Parçalanma Süreci ve Basının Yaklaşımı: 1875 Hersek İsyanı Örneği”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 4, Sayı 1: 31-46.Karal, E. Z. (1999), *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, C.IX, Ankara: Tarih Kurumu Basımevi.Moačanin, N. (2001), “Karadağ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 24: 384-385.*Osmanlı Belgelerinde Balkan Savaşları I*, (2013), İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 127.*Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Balkan Harbi (1912-1913), Garp Ordusu Yunan Cephesi Harekatı*, III’üncü Cilt, 2’nci Kısım (1981), Ankara: Genkur. Basımevi.*Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi Garp Ordusu Karadağ Cephesi III’ncü Cilt, 3’üncü Kısım*, (1984), Ankara: Genkur. Basımevi.Yaşar, H. (2016), “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/32: 5-41.

Zeyrek, S. (2012), “Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

_____, S. (2012), “I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim - Terbiyesi ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 1/1: 275-311.

EKLER

Ek.1. Firar etmiş, ancak daha sonra pişman olarak bölüğüne dönen Salih Mustafa isimli Osmanlı askerine Bulgaristan'a gitmesi için Karadağ hükümeti tarafından verilen izin belgesi/pasaport.

Remise au rapport N° 1009/27. auth. H. J. G.

КРАЉЕВИНА ЦРНА ГОРА — ROYAUME DE MONTÉNÉGRÖ

Министарство Уносаараниа Дјела
Ministère des Affaires Étrangères

№ 1297

Уставно, 30. Нов. 1911
Certifié le

ПРОПУСТНИ ЛИСТ
Laissez-Passer

Издат
Délivré à *Salih Mustafa, déserteur ottoman*

за олакшати му путовање преко *Autriche-Hongrie*
pour faciliter son voyage par

за *la Bulgarie*
pour

Лични опис — Signalement:

Вјероисповиједи *муслиман*
Religion

Година *19*
Age

Стаса *модерне*
Taille

Лица *регулар*
Visage

Косе *црна*
Cheveux

Очију *црна*
Yeux

Носа *регулар*
Nez

Бркова *настајуће*
Moustaches

Стања *сељубатајне*
Etat civil

Особени знаци
Signes particuliers

За Министра
pour le Ministre,

[Signature]

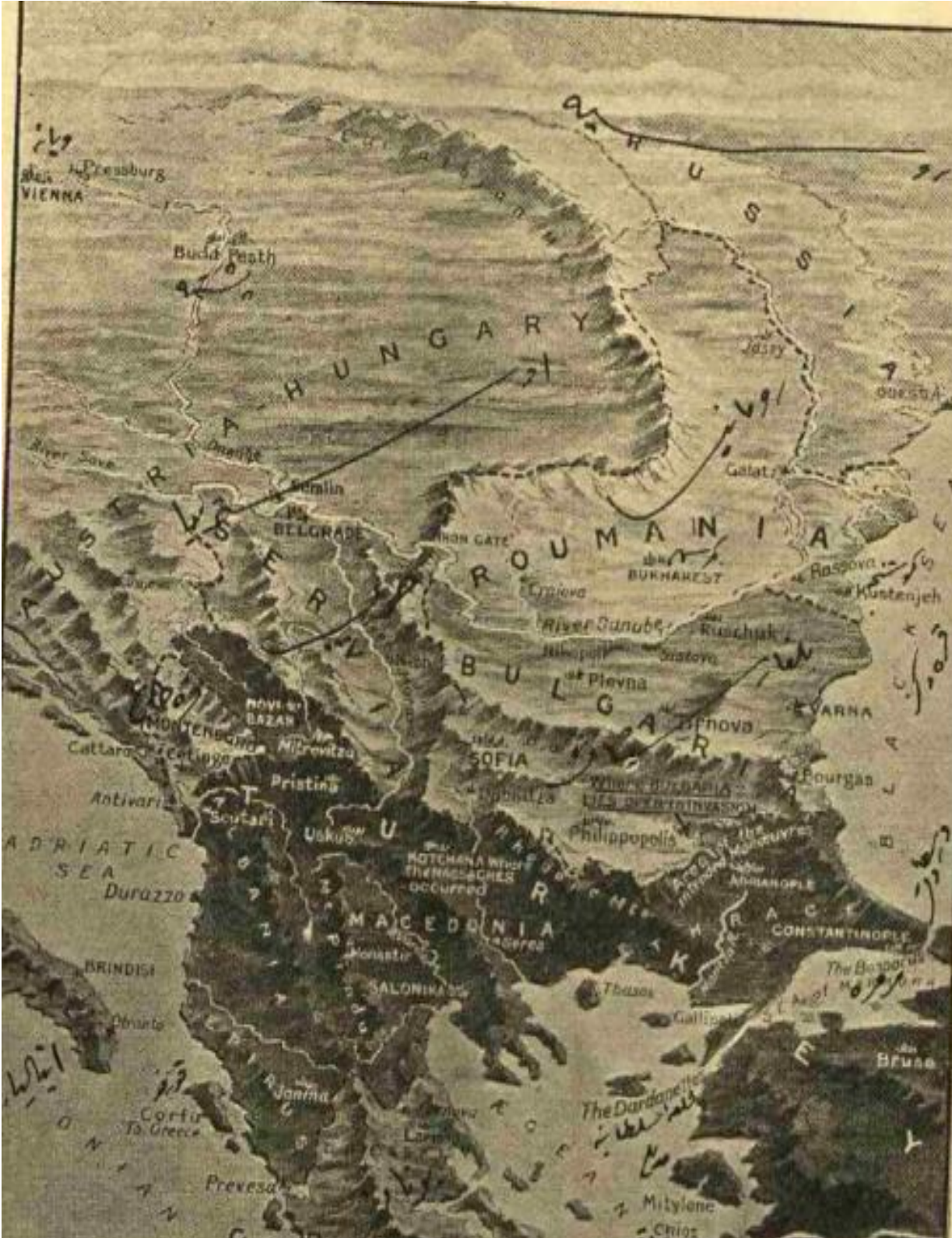
HR 545 153/20

2011
(25th Nov)

4

HR.SYS.00 153

Ek.2. Balkan Savaşları sırasında Balkan coğrafyasını gösterir bir harita (Servet-i Fünûn, 43. Cilt, Sayı:1111, Numara:1114 (19 Eylül 1912).

EXTENDED ABSTRACT

Montenegro is located on the western of the Balkans. The first administration in the region was established by the Ottoman State towards the end of the reign of Mehmed the Conqueror. In later years, this place was made a part of the Shkodra sanjak. The administration of Montenegro in the Ottoman Empire continued for a long time although there were some difficulties. With the decrease of the influence of the Ottoman Empire in the region, some uprisings emerged. Montenegro became an independent state at the Congress of Berlin in 1878. Thus, the Muslim people in the region had to leave the region. Montenegro began to expand its territory after this process, and the expansion continued after the First Balkan War.

The Ottoman Empire had to struggle with many rebellions that emerged in various places, especially since the nineteenth century. This struggle sometimes turned out to be wars. One of these wars is the Balkan Wars. One of the problems that emerged in the last period of the Ottoman Empire is the problem of fugitives. During the Balkan Wars, this problem remained important. During the Balkan Wars, this problem was supported by the states opposing the Ottoman Empire.

The state administration and authority in the Balkans had weakened due to the rebellions that took place since 1910. Montenegrins played an important role in the Albanian uprisings of 1911 and 1912. The influence of Montenegro and other Balkan states was also great in the Albanian uprisings. During this period, Russia supported Montenegro in various ways. At the same time, Russia tried to discourage the measures taken by the Ottoman Empire against Montenegro. The main purpose of Russia in this was to use the states in the region against the Ottoman Empire. Thus, it was to weaken the Ottoman Empire. In addition, Russia wanted to bring the Slavic states in the Balkans under its influence. Thus, Russia wanted to reach the south. At the same time, Russia was against Austria-Hungary. In this period, Montenegro was in alliances formed against the Ottoman Empire.

During this period, Montenegro also supported the Malisor uprisings, which rebelled against the Ottoman Empire. Montenegro provided them with weapons, financial aid, and other issues. Most of the escaped Malisors had gone to Montenegro. Some gangs in Montenegro helped Malisors. Together, they sometimes attacked the Ottoman Empire. When they were pressed by the Ottoman Empire, they fled to Montenegro again. Meanwhile, some propaganda activities were carried out by Montenegrin agents against the Ottoman Empire. Montenegro was doing such events, but it did not accept the things it did against the Ottoman Empire. Montenegro was apparently friendly with the Ottoman Empire. However, Montenegro was one of the many events that took place against the Ottoman Empire in this period.

Various punishments given to people who escaped to Montenegro are seen in official documents. Some people who escaped to Montenegro regretted it and returned to the Ottoman Empire. These people also explained what kind of aid Montenegro provided them during this time. Some documents given to them by Montenegro were seized from these people. The fugitives were given various punishments, such as the death penalty, as well as a low prison sentence.

The Montenegrin Government apparently complained about the fugitive Ottoman soldiers in Montenegro. In reality, however, Montenegro had financially supported and protected these people. Montenegro's official weapons were on the rebels who were captured dead. During this period, the King of Montenegro had stated to the ambassadors in his country that he would not give any warning to those who had fled to his country to return.

In a document dated April 2, 1911, there is a brief summary of the following information. 474 Albanians escaped from Berane to Montenegro. Of these, 315 had military obligations. 62 of them participated in the rebellion against the Ottoman Empire and used weapons against the Ottoman soldiers. Others have deserted on the Church Matter and other crimes. It was reported from the Ministry of Foreign Affairs that the total number reached approximately 1550 people when the number of deserters from Shkodër were added to these. The letter sent from the Ministry of Internal Affairs on March 26, 1911 contains the following: Persons who have escaped and wish to return must be permitted by the government. It was deemed appropriate for the returnees to be assigned to appropriate places in the Rumelia Province by the military authorities. As for the other fugitives, the provisions of the law should be applied to the persons who have been found guilty of a crime by the judicial authorities.

In a document dated April 11, 1911, received from the commander Ferik Bedri Pasha in Shkodra, there is the following information. According to the information obtained and the statements of the people in the region, those who attacked the villages and borders of the Ottoman Empire in the region were completely Montenegrins. It has been reported that about 1000 Malisor, located on the edge of Boyana between Shkodra and Leş, were also armed and joined the activities of Montenegro. In this document, the commander stated that Montenegro's goodwill and impartiality cannot be believed after all this evidence and its effect on the aforementioned events. For this reason, the commander stated in this document that it is imperative to do what is necessary as soon as possible, and that serious political initiatives are implemented.

During this period, there was a kinship relationship between the King of Montenegro and the King of Italy. This is one of the reasons why Montenegro supports Italy. Both countries sometimes acted together against the Ottoman Empire.

The reasons for the desertions to Montenegro are varied. Some of the reasons were: The activities of some rebels operating in the rebellion attempts against the Ottoman Empire. The family members of some people who escaped for various reasons also later escaped. There were some who escaped for various reasons. Later, some family members of these people also escaped. Some people, whose military service time came, wanted to escape from this duty. Some people had deserted during their military service. Some people were involved in certain crimes.

During this period, in May 1912, the Malisors revolted. In this uprising, too, Montenegro used the tactic of attrition and dispersal of the Turkish troops by constantly supporting the rebellious Albanians. In this process, the Ottoman Empire was struggling to gain time and not to cause a war. On the other hand, Montenegro was forcing the Ottoman Empire to war and was trying to put the responsibility of a possible war on the Ottoman Empire again. Meanwhile, the Ottoman General Staff had not made any preparations regarding the issue. On July 29, 1912, Malisors attacked the Ottoman outposts again with the help of Montenegrins.

Montenegro's support of the Ottoman fugitives in various ways also encouraged those who would engage in activities against the Ottoman Empire. Thus, the state of Montenegro became one of the centers of activities to be carried out against the Ottoman State.

Some of the fugitives sometimes regretfully returned to their homeland, the Ottoman Empire. As a result of both the narratives of some fugitives and the documents seized, as well as the research of institutions such as the Ministry of Foreign Affairs, it was understood that the fugitives received support from the Montenegrin Government.